

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Жуков С.А.

Проведено аналіз методики формування та реалізації регіональної програми розвитку малого підприємництва, визначено головну мету Програми. Акцентована увага на взаємодії центральних і регіональних органів виконавчої влади, дорадчих органів та громадських організацій з питань розробки і реалізації регіональної програми, а також процесу формування Програми. Особлива увага приділена допроектній стадії формування і реалізації Програми, визначені показники діагностики поточного стану і стану в ретроспективі щодо розвитку малого підприємництва в регіоні.

Ключові слова: *мале підприємництво, регіональна програма розвитку малого підприємництва, маркетингове дослідження, діагностика стану розвитку малого підприємництва.*

ВСТУП

Інтеграційний процес України в Європейський Союз потребує кардинально нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів. Це зможе забезпечити досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності регіональної економіки, а отже і підвищення рівня життя населення.

Малі підприємства відіграють одну з провідних ролей у розвитку приватного сектору, що вплинуло на: поступове становлення їх як важливого чинника сталого економічного зростання; перетворення їх на основне джерело створення нових робочих місць; структурну перебудову економіки; зміцнення економіки регіонів. Як невід'ємний сектор ринкової економіки, мале бізнес має явну регіональну орієнтацію, оскільки суб'єкти малого підприємництва планують свою діяльність, виходячи перш за все з потреб місцевих ринків, обсягів та структури локального попиту.

При даному процесі місцева влада в межах своїх повноважень формує підприємницький клімат. У зв'язку з цим державна регіональна політика в сфері підприємництва повинна бути спрямована на створення умов для підприємницького середовища і підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку та усунення існуючих міжрегіональних диспропорцій [2].

Ключова роль в розвитку малого підприємництва регіонів, що є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів від його діяльності, належить місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» державна політика розвитку

малого підприємництва на місцевому рівні реалізується шляхом впровадження відповідних регіональних та місцевих програм [2]. Крім цього діють багато Законів України і нормативно-правових актів [2], [3], [4], [6], [7], [9], [10], які направлені на вирішення проблем формування та реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва.

В цьому напрямку було проведено багато досліджень науковцями. Розгляду тенденцій і особливостей розвитку малого підприємництва на регіональному і місцевому рівні, виявленню основних чинників, які впливають на його ефективність, і причин, що стримують процес формування малого підприємництва, присвячено праці Г.М. Кампо [5], О.Я. Сідун [8]. Комплексу проблем, пов'язаних з розвитком малого підприємства, його державною підтримкою в Україні, аналізу соціально-економічних наслідків цих процесів багато уваги приділяє в своїх роботах З.С. Варналій [1].

Кожна регіональна програма розвитку малого підприємства повинна відображати особливості відповідного періоду становлення сектору малого бізнесу з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, а також виконувати специфічні завдання щодо створення найбільш сприятливих умов для розвитку підприємства в певному регіоні на конкретному етапі.

Для того, щоб регіональні програми були дієвими і конструктивними, вони повинні бути тісно пов'язані зі стратегією соціально-економічного розвитку регіону, містити чітко визначену мету, досяжні цілі, пріоритетні напрямки і механізми, а головне – мати фінансове забезпечення. Під час формування комплексу заходів необхідно виходити з вимоги оптимізації джерел фінансування в напрямку ефективності і обґрунтованості бюджетних витрат та забезпечення цільового спрямування коштів.

Методологія даного дослідження ґрунтується на аналізі існуючих теоретичних методик і практики формування та реалізації регіональної програми розвитку малого підприємства.

Жуков С.А., к.е.н., доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», с.н.с. Закарпатського центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

Вирішення питань зайнятості населення особливо на проблемних територіях (депресивних, малих містах та сільській місцевості, територіях з монофункціональним виробництвом, територіях реалізації реструктуризаційних процесів у вугледобувній та металургійній промисловості, концентрації оборонної промисловості, легкої промисловості) також потребує втручання держави і реалізації цільових програмних заходів, спрямованих на залучення незайнятого населення в сферу підприємництва, сприяння урізноманітненню видів індивідуальної підприємницької діяльності, зокрема за такими напрямками, як: соціальна і медична служба, розвиток сімейної медицини, житлово-комунальний благоустрій, ремонт житлових приміщень, автопослуги, репетиторство, садівництво, виробництво сувенірної продукції, театральнo-фестивальна, спортивно-оздоровча діяльність (утримання секцій) тощо.

Виходячи з цього регіональні програми розвитку малого підприємництва мають узгоджуватись із заходами програм зайнятості [10], а місцеві органи влади повинні плідно співпрацювати з територіальними центрами зайнятості в питаннях реалізації спільних заходів по стимулювання приватної ініціативи і забезпеченню ефективного використання одноразової допомоги, наданої безробітним для зайняття підприємницькою діяльністю.

Основними принципами, що покладені в основу розробки Програми, є: актуальність, збалансованість, ефективність, реалістичність, цілеспрямованість, прогнозованість, координованість, системність, послідовність, гласність.

Регіональна програма розвитку малого підприємництва, що є складовою частиною Стратегії соціально-економічного розвитку регіону, має бути логічним продовженням регіональної програми попереднього періоду з урахуванням підсумків її виконання, повинна узгоджуватись і поєднуватись з іншими програмами, в тому числі державними цільовими програмами [3], які діють в регіоні.

Виконання регіональної програми в повній мірі можливе лише за умови стабільності фінансування її складових. Фінансове забезпечення Програми включає пошук джерел і забезпечення поетапного надходження коштів для виконання програмних заходів. До основних джерел фінансування відносяться: кошти регіональних і місцевих бюджетів, кошти всеукраїнського і регіонального фондів підтримки підприємництва, інших фондів, кошти регіональних центрів зайнятості, кредити банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, кошти, отримані від приватизації, іноземні інвестиції, кошти регіональних громадських об'єднань підприємців, добровільні внески фізичних та юридичних осіб та інших організацій, зацікавлених в реалізації Програми або окремих її заходів.

Водночас, неприпустимо підміняти заходи регіональної програми розвитку малого

підприємництва заходами інших програм, що паралельно впроваджуються в регіоні і мають незалежне фінансування. В такому випадку Програма носить неефективний формальний характер.

З огляду на існуючу практику органам державної влади та місцевого самоврядування рекомендується виділяти не менше 0,5 відсотка річних доходів відповідних бюджетів для підтримки малого підприємництва.

З метою забезпечення діючої, максимально прозорої системи фінансування регіональної програми рекомендується передбачені на ці цілі кошти спрямовувати через регіональні фонди підтримки підприємництва, створені за участю органів місцевої влади та самоврядування.

Залучення іноземного капіталу до реалізації програмних заходів здійснюється відповідно до законодавства про іноземні інвестиції.

Структурна послідовність і принципи деталізації Програми для різних регіонів можуть мати свої особливості. Разом з тим, програмні заходи повинні відповідати основним напрямкам, що визначені в методичних рекомендаціях щодо формування і реалізації регіональних програм підтримки малого підприємництва [6]. При формуванні Програми необхідно також враховувати, що на етапі її реалізації можливе внесення певних коректив, зумовлених змінами в законодавстві та іншими об'єктивними обставинами. Суттєві корективи вносяться на підставі відповідного рішення органу місцевого самоврядування.

При визначенні структури Програми слід окреслити першочергові напрямки діяльності. Далі з урахуванням принципів стратегічного планування формується загальний план дій з підбору конкретних заходів для досягнення основної програмної мети і об'єднання їх в єдине ціле. В процесі вирішення загальних задач програмного планування необхідно дослідити відповідність між ресурсним потенціалом та умовами розвитку малого підприємництва в регіоні і на окремих його територіях.

Кожна регіональна (місцева) програма носить специфічний характер, орієнтується на локальні особливості і є складовою вирішення соціально-економічних проблем регіону та його територій. Однак, спільним завданням для всіх регіонів є реалізація соціально-спрямованих заходів, що передбачають залучення до підприємницької діяльності незайнятого населення, і в першу чергу, незахищених верств: інвалідів, молоді, жінок, звільнених в запас військовослужбовців, надання цим категоріям підприємців певних преференцій.

З метою полегшення задачі формування цільових орієнтирів розвитку малого підприємництва в регіоні розробникам пропонується прийняти за основу модель поетапної підготовки регіональної програми (рис. 2).

Згідно рис. 2 організація розробки та реалізації регіональної програми розвитку малого підприємництва передбачає наявність таких етапів:

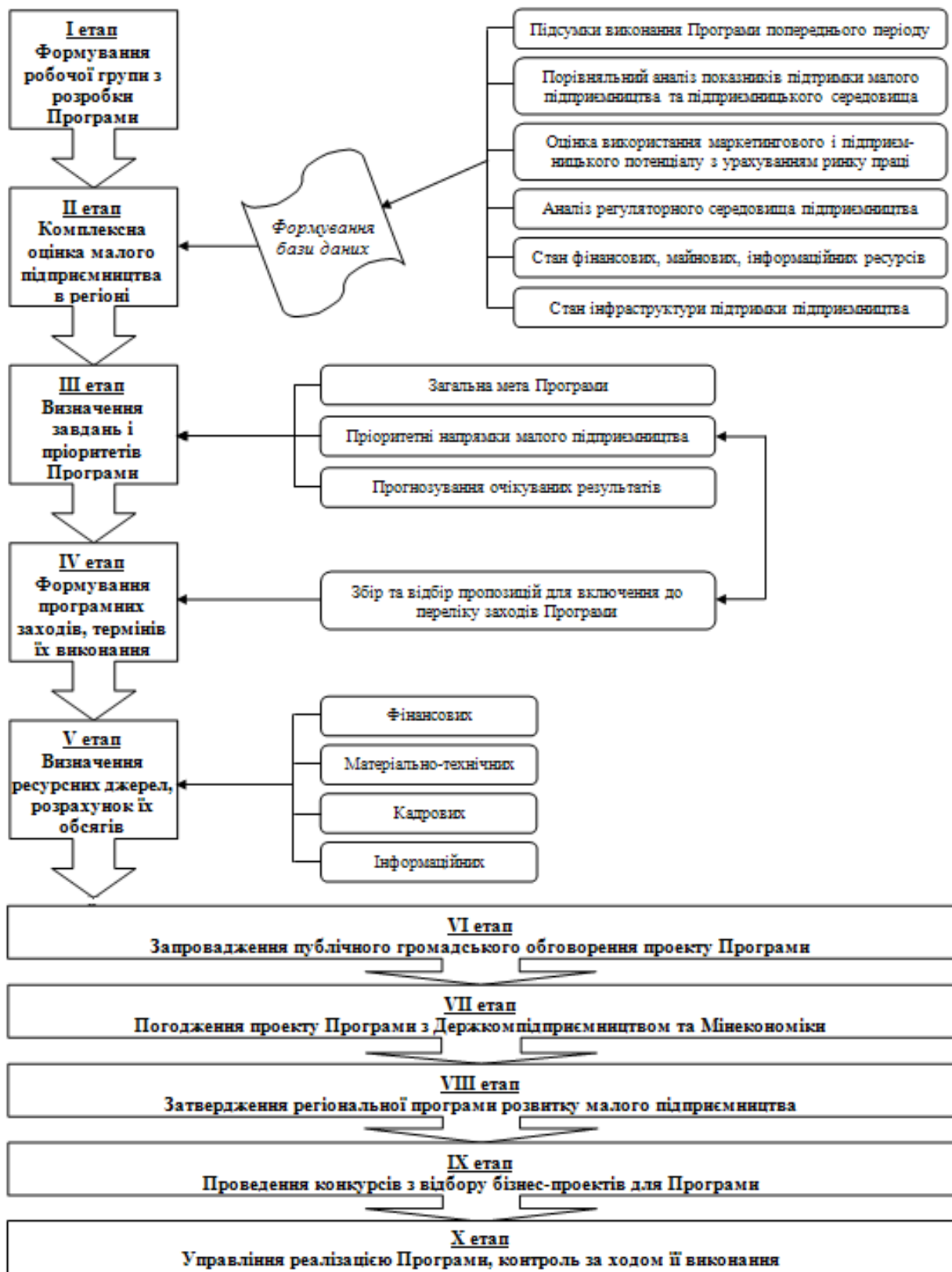

Рис. 2 Процес формування регіональної програми розвитку малого підприємництва

1) створення координаційної робочої групи (склад затверджується розпорядчим документом), визначення виконавчих органів Програми із залученням регіональних органів влади і управління, громадських об'єднань і спілок підприємців,

фінансових інституцій, науково-дослідних установ, консалтингових та інших організацій;

2) комплексна оцінка малого підприємництва із формуванням інформаційної бази даних Програми;

3) визначення мети Програми, пріоритетних напрямків й головних завдань;

- 4) розробку комплексу програмних заходів, переліку підпрограм, цільових проектів, визначення термінів й виконавців (елементами Програми можуть бути як заходи, так і цільові проекти або підпрограми. Підпрограма – відносно відокремлена сукупність заходів, які забезпечують вирішення окремих завдань Програми);
- 5) визначення джерел фінансування та їх обсягів;
- 6) громадське обговорення проекту Програми;
- 7) погодження Програми;
- 8) затвердження Програми;
- 9) визначення переліку бізнес-проектів, які відповідають пріоритетним завданням;
- 10) моніторинг реалізації Програм, контроль виконання заходів.

2 АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ

Враховуючи те, що регіональна програма розвитку малого підприємництва нами розглядається як складова Стратегії соціально-економічного розвитку регіону, то в даній статті доцільно зупинитись на другому етапі підготовки регіональної програми (рис. 2).

В основі аналізу проблем економічного і соціального розвитку в регіоні лежить порівняння потенціалу регіону і рівня його використання шляхом вивчення стану виробництва, ринку праці, інвестиційного клімату, вкладу в економіку даного регіону та наповнення бюджету за рахунок діяльності суб'єктів малого підприємництва, в тому числі в порівнянні з іншими регіонами.

В якості інформаційної бази для аналізу підприємницького середовища в регіоні доцільно використати дані органів державної статистики, інформації структурних підрозділів центральних органів виконавчої влади на регіональному і місцевому рівнях, а також наявну вторинну інформацію проведених у минулому маркетингових досліджень, які здійснювалися спеціалізованими маркетинговими організаціями, агенціями, освітніми і науковими закладами, громадськими та підприємницькими структурами за результатами вибіркового опитувань і спостережень шляхом проведення анкетування і запровадження моніторингів.

Також і в подальшому для отримання науково-обґрунтованої оцінки в ході здійснення аналізу стану розвитку малого підприємництва в регіоні рекомендується залучати науково-дослідні установи, фахівців-експертів, вищі навчальні заклади інші спеціальні установи.

Для проведення діагностування підприємницького середовища зазвичай використовують аналітичні підходи стратегічного маркетингу і менеджменту – різного виду методи аналізу (SWOT, PEST, TOWS, PIMS) і матричні методи (БКГ, GE, Портера тощо).

Комплексна оцінка підприємницького середовища регіону здійснюється на основі

порівняльного аналізу (в динаміці змін по роках та в територіальному розрізі) (рис. 2):

- показників розвитку малого підприємництва і його внеску в розвиток економіки регіону та країни;
- підприємницького потенціалу з урахуванням стану ринку праці;
- регуляторного середовища сфери підприємництва;
- фінансових, майнових, інформаційних ресурсів та механізмів доступу до них суб'єктів підприємництва;
- стану інфраструктури підтримки малого підприємництва.

З метою забезпечення можливості прогнозування наслідків від реалізації Програми, а також їх порівняння і узагальнення очікувані результати повинні мати кількісну оцінку, що дозволить простежити динаміку змін. До основних цільових показників розвитку малого підприємництва слід віднести:

- кількість діючих малих підприємств;
- кількість малих підприємств на 10 тис. чол. наявного населення;
- чисельність працюючих на малих підприємствах;
- кількість підприємств фізичних осіб;
- кількість фермерських господарств/угідь;
- питома вага малого підприємництва у загальному випуску продукції (робіт, послуг) регіону;
- надходження до усіх рівнів бюджетів від діяльності суб'єктів малого підприємництва;
- кількість об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва;
- розміщення держзамовлень серед суб'єктів малого підприємництва, кількість, їх об'єми;
- залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в малий бізнес, кількість проектів, їх об'єми;
- кількість підприємств, що пройшли підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації;
- кількість створених нових робочих місць у сфері малого підприємництва.

Зважаючи на регіональну специфіку Програм, їх цільові показники можуть корегуватись і доповнюватись з урахуванням специфічних заходів (цільових проектів та підпрограм).

Основні цільові показники Програми узгоджуються із загальнодержавними стратегічними орієнтирами і враховуються при формуванні інших суміжних програм, проектів, що плануються до запровадження в регіоні, а також при розробці суб'єктами підприємницької діяльності власних проектів та бізнес-планів.

На основі проведеного аналізу висвітлюються недоліки та диспропорції в розвитку економіки регіону, сфери підприємництва, а також проблеми, які можна розв'язати за участю самих малих підприємств.

Важливим компонентом аналітично-діагностичного етапу формування і реалізації Програми є обов'язкове підведення підсумків виконання попередньої регіональної програми та її фінансового забезпечення з акцентуванням уваги на досягненні цільових показників, отриманому

економічному і соціальному ефекті, а також виділенням невирішених проблемних питань.

ВИСНОВКИ

Розглянута і проаналізована в статті методика формування та реалізації регіональної програми розвитку малого підприємництва дало змогу визначити основні передумови і фактори, які необхідно враховувати при організації розробки і реалізації Програми. В ході викладу матеріалу встановлено схему взаємодії центральних і регіональних органів виконавчої влади та інших організацій, що беруть участь у питаннях розробки і реалізації регіональної програми.

В статті визначені основні напрями допроектної стадії Програми, яка носить діагностично-досліджуваний характер і ґрунтується на різного виду аналізі і проведенні маркетингових досліджень. Серйозне ставлення до допроектної стадії дозволить визначити ступінь розвитку малих підприємств, з'ясувати їх роль в більш ґрунтовному і широкому документі – Стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Важливість цього етапу прогнозування розвитку малого підприємництва важко переоцінити і завжди є нагальна необхідність удосконалювати досліджувано-аналітичні методи програмування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. - [3-тє вид.]. - К.: Знання, КОО, 2005. - 302 с.
2. Закон України Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України від 23.03.2000 № 1602-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14>.
3. Закон України Про державні цільові програми від 18.03.2004 № 1621-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1621-15>.
4. Закон України Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні від 21.12.2000 №2157-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2157-14>.
5. Кампо Г. М. Управління розвитком малого бізнесу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд екон. наук : спец. 08.00.05 / Г. М. Кампо. — Ужгород, 2009. — 21 с.
6. Наказ Державного Комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм підтримки малого підприємництва від 04.06.2008р. №67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: kyiv-obl.gov.ua/content/inner.../1280834268_1_male_p-vo_zakon.pdf
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 №1001
8. Сідун О.Я. Регіональні механізми розвитку малого підприємництва (на матеріалах Закарпатської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / О. Я. Сідун. — Ужгород, 2004. — 22 с.
9. Указ Президента України Про Стратегію економічного та соціального розвитку України Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки від 28 квітня 2004 р. №493/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=493/2004>
10. Указ Президента України «Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні» від 11.07.2005 №1073/2005.